

ትግራይ ቀልጢፍና መርአያ ገይርና ከንሃንጻ እንተኾይና ብኣይሲቲ፣ብሳይነስን ቴክኖሎጂን ዝተኸሰኩሰ ትውልዲ ምፍጣር እዩ

ኢንጅነር ሃፍታይ ኣባዲ (ዋና ኣካዳሚ ስራሕ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል)

ኣብ ከተማ መቐለ ዝርከብ ቅድሚ ሓዚ መቐለ ቲሹ ካልቸር ብዝብል ዝፍለጥ ዝነበረ ትካል ኣብዚ ሓዚ ግዜ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል ብዝል ተጣይኹ ኣዝዩ ዓብዩ ዓቕሚ ሓዙ ይርከብ። ናይዚ ትካል እዚ ኩነታት ብዝምልከት ምስ ኣካዳሚ ስራሕ እቲ ትካል ኢንጅነር ሃፍታይ ኣባዲ ቃለ መጠይቕ ገይርና ኣለና ሰናይ ንባብ።

ውራይና፡- ናይ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል እንታይ እዩ ናይዚ ትካል መንነትን ዕላማን እንተተብረሀልና?

ኢንጅነር ሃፍታይ ኣባዲ፡- እዚ ናይ ቲሹ ካልቸር ቴክኖሎጂ ክዓቢ ስለ ዝግበኦ፤ ብዝህበ ረብሓ ብፍላይ ምስ ናይ ምግብ ውሕስነትን ኣግሮ ፕሮሰሲንግን ተተሓሓዙ ዝዩ ዓይነት ስለ ዝተሓሰበ ባዕሉ ኣቶ ተኸለወኒ ኣሰፋ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል ብሓዱሽ መልክዕ ክጣየሽ ኣለዎ፤ ሰፋሕቲ ናይ ዳይቨርሰፊኪሽን ስራሕቲ ክሰርሕ ኣለዎ ተባሂሉ ማለት እዩ ክጣየሽ ተገይሩ።

መጀመርታ ባዮቴክኖሎጂ ከም ሳይነስ እንታይ እዩ ኢልና ምርኣይ እንተጀመርና ግርም እዩ። ባዮቴክኖሎጂ ሂወታውያን/ኦርጋኒዝም ቴክኖሎጂ ተጠቂምካ ናብ ረብሓዊ ዘለዎ ምህርቲ ምቕያር ማለት እዩ። ምስ ህይወት መነባብሮ ዓለም ንኹሉ ብጥዕና፣ ብምግብ ብኢንቫይሮመንታል፣ ብኢንዱስትሪ እቲ መሳርሒ ናይ ባዮቴክኖሎጂ ምጥቃም ማለት እዩ።

ስለዚ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል እውን ክጣየሽ ከሎ ንዘም ረብሓታት መሰረት ገይሩ እዩ ማለት እዩ። እቶም ረብሓታት እንታይ እዮም፤ ሓደ ናይ ምግብ ውሕስነት ዘረጋግፅ ዘመናዊ ሕርሻ ክህሉ እንተኾይኑ ወይ ኣግሮፕሮሰሲንግ ክህሉ እንተኾይኑ ፅሬት ዘለዎ ዝርኣቲ ክህሉ ኣለዎ። ንዚ ድማ ኣግሪ ካልቲራል ባዮቴክኖሎጂ እኒህ፤ እዙይ ክልተ ክፍል ኣለዎ ስነ እንሰሳት ባዮቴክኖሎጂን ትክሊታት ባዮቴክኖሎጂን። ንሕና ሓዚ ተክሊ ባዮቴክኖሎጂ ወይ ቲሹ ካልቸር እኒህና ማለት እዩ። ምስቲ ሓዚ ዘሎ ማሕበረ-ኢኮኖምያዊ

ዕብዮትን ንሱ ዘምፅኦ ዓበይቲ ጠለባትን እዚ ቴክኖሎጂ እኹል ኣይኮነን ተባሂሉ ብቲ ናይዚ ሓሳብ እዚ መመንጨውን ናይ ቦርድ ሰብሳብን ኣቶ ተክለውይኒ ኣሰፋ ክሰፍሕ ገይርዎ እዩ። እቲ ካልኣይ ዘፈር ኢንዱስትሪያል ባዮቴክኖሎጂ እዩ። እዙይ ንሃገርና ኣዕርዮ ዝረብሓ እዩ፤ ዋላ ሓዚ እቲ ዝበዝሕ ህዝብና ኣብ ሕርሻ መሰረት ይግበር እዚ ሕርሻ ዘበናዊ ክኾን ዝኸእል ብጥላንት ባዮቴክኖሎጂ እዩ፤ እዙይ ሓፍ ክብል ከሎ ክምዕብል ከሎ ኸኣ ናብ ኢንዱስትሪያል ባዮቴክኖሎጂ እዩ ክመፅእ። ኢንዱስትሪያል ክተፍሪ ኣለካ፤ ናይ ምግብ ኢንዱስትሪያል ፣ ምስ ቴክኖሎጂ ዝተተሓሓዘ ዘበናዊ...

ውራይና፡- ኣብ ተክስታይል ታይ ትገብር ማለት እዩ?

ኢንጂነር ሃፍታይ ፡- ኣብ ቴክስታይል ከሚካል ብምጥቃም ሞዲፋይድ ዝኾነ ፅሬት እሴት ትውስከ ማለት እዩ። ንኣብነት ጡጥ ንውሰድ፤ ዘበናዊ ፅሬት ዘለዎ ጡጥ ብጀነቲክ ሞዲፋይድ ስስተም ባዮ ቴክኖሎጂ እዩ ዝፈሪ፤ ማለት ሓዲሽ ፈጠራ እዩ እኒ ቻይና ኣኒ ኣመሪካ ዝዓበየሉ እዩ፤ ሓዲ ዝለዓለ ምህርቲ ይህበካ ካልኣይ ፅሬት ዘለዎ እዩ ጥጡ፤ እቲ ብምርምር ዝተረኸበ ጡጥ ንቲ ቴክስታይል ቴክኖሎጂካል ቫልዩ ኣድ ተገይርሉ ዘሎ ብባዮቴክኖሎጂ እዩ፤ ካልኣይ ተክስታይል ናይ ከሚካል ሃንዲሊንግ እኒህ፤ ከሚካላት ትጥቀም ኢኻ ኣብዙይ እውን ብባዮቴክኖሎጂ ተፀኒዑ ወጺኡ ምስ ጡጥ ክተኣሳሰር ከሎ ናይ ኢንዱስትሪያል ባዮ ቴክኖሎጂ ኣፕሊኬሽን ተባሂሉ ይቐመጥ ኣሎ ማለት እዩ።

ስለዚ ብዓለም ደረጃ ተወዳዳሪ ኮይንካ ናይ ዓለም ዕዳጋ ክትሰብር እንተኾይንካ ናይ ግድን ብኢንዱስትሪያል ባዮቴክኖሎጂ ዝተኸሰኮሰ ትካል ክህሊ ኣለዎ። እዙይ ንቐገሊ ክንሰርሐሉ ተባሂሉ እዩ ተሓሲቡ። ካብዚ ቀደሙ ኣብ ጥዕና ባዮቴክኖሎጂ እዩ። እዙይ ምስ መድሓኒታት ቕመማን ምርምርን ዝተተሓሓዘ እዩ። ንኣብነት ንሕና ኣብዙይ ምስ ዓድግራት መድሓኒት ፋብሪካ ብምትእሰሳር ንመድሓኒት ዝኾኑ ተኸልታት እንዳባዛሕና ኣብ ኢንዱስትሪያል ምርምር እናተገበረ ሓቢሩ ንምስራሕ እዩ። ስለዚ ኣብዘም ሰልስተ ናይ ባዮቴክኖሎጂ መሰረት ተገይሩ እዩ እዚ ሓዲሽ ትካል ተመስሪቱ ዘሎ።

ውራይና፡- እቶም ንመድሓኒት ዝኾኑ ተኸልታት ዝበልካዮም፤ ንስኹም ዲኹም ተመራሚርኩም ተምፅእዎምስ ብዓልቶም እዮም ዘምፅእልኩም?

ኢንጂነር ሃፍታይ ፡- ብኸልቲኡ እዩ፤ ሓዲ ጠለብ መሰረት ዝገበረ ባዕልና መፅናዕቲ ገይርና ናብ ምርምር ይኣቲ። ምርምር ክፍሊ ኣለና ኣብኡ ናይቲ ተኸሊ ካራክተርስቲክስ ዘድልዮ ፕሮተኮል ዲቪዥን ይኸውን። ድሕሪኡ ናብ ምህርቲ ይኣቲ ሓዲ እዙይ እዩ። ብኸሊኡ መንገዲ ድማ እቲ ደንበኛ ባዕሉ እዚ ተኸሊ እዙይ ይደሊ እዩ ኣባዝሑሉይ እንተይሉ ናብ ምብዛሕ ምህርቲ ይኣቲ ማለት እዩ። ስለዚ ኣንሕና ዕዳጋ እናረከና .... ንኣብነት ኩሉ ግዜ ዕዳጋ ዘለዎም ኣለው ንኣብነት ናይ ጉንዳጉንዶ ኣራንሺ እንተሰሪሕኻ፤ ባናና፤ ቡና፤ ዕጣን ዝመሰሉ እንተሰሪሕኻ እዚኦም ኩሉ ግዜ ጠለብ ዘለዎም እዮም። ሓዲሽ ንኣብነት ከም ዕረ ዝበለ ሓዚ ተጠይቓና ኣለና። ዕረ ሓዚ ናብ ኢንዱስትሪያል ወይ ናብ ኣግሮፕሮሰሲንግ ኣታወት ዝኸውን እዩ። ስለዚ

ዝመጥና ትእዛዝ እውን ንጥቀም። ዓቕምና ዓብይ እዩ 40 ሚልዮን ክነፍሪ ንኸእል ኢና ክሳብ ሐዚ ግን ፍርቂ እውን ኣይንጥቀመሉን ዘለና፤ ምኽንያቱ ኣቲ ጠለብ ኣይነበረን ሐዚ ግን ይመጻእ ኣሎ። ምኽንያቱ ናብ ኣግሮፕሮሰሲንግ ክትኣቲ ዝለዓለ ምህርቲ ክትረክብ ካብ ሕማም ነፃ ዝኾነ ፕላንቲንክ ማተርያል ክትረክብ ናይ ግድን ካብ ቲሹ ካልቸር ክወጻእ ኣለዎ ናይ ግድን ብባዮቴክ ክሓለፍ ኣለዎ። ስለዙይ እዚ እቲ ኣብ ሃገር ዝፍጠር ዘሎ ዓቕሚ ዝፈጠሮ እዩ ክትብሎ ትኸእል ኢኻ።

ውራይና:- ስነ-ክባቢ/ኢንቫይሮመንት ዝምልከት ዝጀመሮ እኒህዎ ዶ?

ኢንጂነር ሃፍታይ :- ክሳብ ሐዚ ኣብ መፅናዕቲ ኢና ዘለና ኣብቲ ናይ 5 ዓመት ስትራቴጂክ ፕላን ሰለስቲኦም እቶም ናይ ባዮ ቴክኖሎጂ ኣፕሊኬሽን ኢና ትኸረት ሂብና ዘለና። ስለዚ ንሱ'ውን ምስ ናይ ደገ ናይ ህንዲ ናይ ባዮቴክ ካምፓኒ ኣኒኦ ብዋናነት ኣብ ኢንቫይሮመንታል ባዮቴክ ዝነጥፍ እዩ፣ ሓቢርካ ናይ ምስራሕ ጀሚርና ኣለና። ቀዲምና ኣብቲ ዓቕሚ ምዕባይ ኢን ንሰርሕ።

ውራይና:- ኣብዚ ስነ-ክባቢ/ ኢንቫይሮመንት እንታይ ትሰርሑ ማለት እዩ? እስኪ ንዝኾነ ሰብ ብዝርድኦ ኣብነት ንገረኒ?

ኢንጂነር ሃፍታይ:- ኣብ ኢንቫይሮመንት ታይ ኢና ንገብር ያው ጎሓፍ መሊስካ ኣብ ረብሓ ምውዓል እቲ ሓደ እዩ። ኣብ ፍልጠት ዝመርሖ ኢኮኖሚ ጎሓፍ ዝበሃል ነገር የለን። ንኣብነት ሓደ ግዜ ንእስራኤል ከይደ ከም ዝረኣኸም ናይ ቴልኣቢብ ከተማ ሸንጎቲ ቤት ኔትወርክድ/ዝተተሓሓዘ እዩ፤ ጉድጓድ ተፋሒሩ ዝቐበር ዝምጠጥ ነገር ፈጂሙ የለን። ልክዕ ከም ናይ ማይ ቡምባ ዝተኣሳሰረ እዩ፤ ዓብይ ገንዳ ኣሎ ኩሉ ናብኡ እዩ ዝኣቱ፤ ናብ ሓድ ክእከብ ክኣቲ ከሎ ድማ ኤሌክትሪክ እንዳመንጨው ማለት ንቲ ተርባይን እንዳወቐዎ ይኣቲ ማለት እዩ። ካብዚ ድማ ልዕሊ 80 ሜጋ ዋት ሓይሊ ኤሌክትሪክ ትረክብ እታ ከተማ። ኣብዙይ ሐዚ እንታይ ይኸውን መሲሉካ እቲ ፈሳሲ ሓይሊ ኤሌክትሪክ የምርት ኣሎ፤ ካብኡ ዝተረፈ ድማ ንመስኖ ይውዕል፤ እቲ ደረቕ ደማ ናብ ደኸዒ/ፊርቲላይዘር ይውዕል ብሉፅ ድኹዒ እዩ ዝኸውን። ስለዚ ጉሓፍ ዝበሃል ነገር የለን፤ ኩሉ ነገር ተመሊሱ ረብሓ እዩ ዝህብ። ስለዚ ንሕና ኣብ ከምዙይ ዝበለ ስራሕቲ ንምንጣፍ መፅናዕቲታት ንጅመር ኣለና። ቅድሚ ሐዚ ብዙሕ ዝሰራሕናሉ ኣይኮነን።

ውራይና:- ናይ ባዮቴክኖሎጂ ከም ቴክኖሎጂ እንታይ እዩ? ዕላማ እዚ ትካል እዙይ ከ ኢልና ብሓፂሩ ካብ ረኣና፤ ናብዚ ትካልኩም ዝርዝር እንትንመጻእ፤ እዚ ትካል እዙይ መዓስን ከመይን ተመስሪቱ? እንታይ እንታይ ስራሕቲ ኸ ፈጂሙ ኣሎ ክሳብ ሎሚ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- እዚ ትካል ብ1998 ዓ.ም ብማሕበራዊ ረዲዮ ትግራይ (ማረት) ምስ ምግብ ውሕስነት ብዝተተሓሓዘ ሓረስቶት ፅሬቱ ዝሓለወ ዝርኣቲ ክረኽቡ ስለ ዝግበኦም ንዕኡ ተባሂሉ ዝተጣየሽ እዩ ነይሩ። እታ ናይ መጀመርታ ላባራቶሪ ካብ 3-5 ሚልዮን ፈልሲ ኣብ ዓመት ተምርት። ብዙሓት ናይ ወፃኢ ውሽጢ ዓዲን ሰብ ሞያታት ሰሪሖምሉ እዮም ፤ ን6 ዓመታት ዝኣክል ብኸምዙይ ብንእሽተይ ዓቕሚ ብዋናነት ኣብ ምርምር ሙዝ፣ ኣፕል፣ ስዊት ፖታቶ ክሳብ ሲዳማ፣ ወላይታ፣ ተከዘ፣ ራማ ወዘተ እንዳሰርሖ መፂኡ እዩ። ስለዚ መልዕሊ ናይቲ ቴክኖሎጂ ማረት እዩ ኢልካ ክተቐምጦ ትኽእል ኢኻ ማለት እዩ።

ድሕሪ እዙይ እዚ ማረት ዘንፀፈቶ መሰረት ስለ ዘሎ ምስቶም 10 ሜጋ ፕሮጀክት ሸኮር ክኸፈቱ እንተለው ብሚልዮናት ካብ ሕማም ነፃ ዝኾኑ ናይ ሸኮር ኣገዳ ፈልሲ መንግስቲ ደልዩ። ስለዚ እዙይ ክሰርሖ ዝኽእል መን እዩ ተባሂሉ ክፍተሽ ከሎ ኣብዚ ዓዲ ዝሓሸ ዓቕሚ ዝነበሮ እዚ ትካል እዙይ ኮይኑ ተረኺቡ። ኣብ 2003 ዓ.ም መወዳእታ ሓዲሽ ፕሮጀክት ንሸኮር ኣገዳ ፈልሲ ክቅርብ ተባሂሉ፤ ኣብ 4ተ ዓመት ዝውዳእ ከባቢ 160 ሚልዮን ፈልሲ በቢ ዓመቱ 40 ሚልዮን ክፍሪ ተባሂሉ ናይ ኤክስፓንሽን ስራሕ ተሰሪሖሉ ማለት እዩ። ኣብቲ እዚ ትካል እዙይ ናብ ኤም ኣይ ቲ ተማሓሊፉ ስለ ዝነበረ ብኤም ኣይ ቲ እዩ ዝሰራሕ ነይሩ። እሞ በዙይ እዩ እቲ ዕቤት መፂኡ። ኣብኡ ግን እቲ ነገራት ብዙሕ ፈተናታት ነይሮም፤ ሓዲ ብሚልዮናት ዝኣክል ፈልሲ ምብዛሕ ኣይኸእልን ዝብል ነይሩ፤ ኣብ ትግራይ ብዘሎ ዓቕሚ ኣይሰራሕን ዝብል ነይሩ። ማዕረ እቶም ናይ ሸኮር ኮርፖረሽን ኣማኸርቲ ሰብ ሞያታት እዚ ትካል ብዓመት 1 ሚልዮን እዩ እንተምረተ ኢሎም ደብዳቤ ፅሒፎም እዮም። ቢቃ ብ ሓዲሽ ተክኖሎጂ ትፍተን ስለ ዘለኻ እዙይ ክትሓልፍ ፅንዓት ዝሓቲት ነይሩ ሰጊርናዮ። ካልኣይ ምስዚ ብዝተሓሰሰረ ንምንታይ ኣብ ትግራይ ኮይኑ ዝብል እወን በቢ ግዙኡ ሕቶ ይለዓል፤ እዚ ናይ ፕሮጀክት ናይ 480 ሚልዮን ስለ ዝነበረ እሞ ናይዙይ ፍርቂ ቅድሚያ ክፍሊት ስለ ዝተኸፈለና ብዙሕ ዘረባታት ነይሩ። እቲ ዝተዋሃበና ገንዘብ ድማ ንመሰረተ ልምዓት ኢንቨስትመንት እዩ ዊሲሉ። እዚ ትካል ድማ ብተን ዝተረፉ 240 ሚልዮን ገይሩ እንዳሰርሖ ዕድኡ ይኸፍል ማለት እዩ።

ኣብቲ ስራሕ ምስ ኣተና እቲ ቴክኖሎጂ ሓዲሽ ምስ ምዃኑ ብዙሓት ፈተናታት ነይሮምና። ብ2ሽሕ ሰራሕተኛ ኢና ነካይዶ ነይርና። ናይ ህልውና ሕቶ ስለ ዝነበረ ለይትን ቀትርን ሰሪሖና እቲ ብዓመት ሓዲ ሚልዮን እዮም ከምርቱ ዝተበሃልናዮ ኣብ 2005 ዓ.ም ኣብ ሓዲ ዓመት 17.4 ሚልዮን ኣምሪትና እቲ ኣይከኣልን ዝብል ኣተሓሳስባ ሽው ሰሪዝናዮ ማለት እዩ። ዘይከኣል ዝተበሃለ ብሓይል ፃዕሪ ከም ዝከኣል ኣርኢና። ከምኡ ገይርና 24 ሰዓት ሰሪሖና ዕውት ተዘይንገብሮ ሓዲ እቲ ቴክኖሎጂ ውዳቕ ክኾን ነይሩ፤ ቀፂሉ ድማ ኣብ ትግራይ ኣይተኸኣለን ዝብል ንቶም ዝቃወሞና ዓብዩ ብስራት ክኾኖም ነይሩ እዩ፤ እቲ ሓዚ ወኒናዮ ዘለና ሃፍቲ እውን ኣይምወነናዮን ማለት እዩ።

ውራይና፡- ንስኻ መዓስ ኢኻ ናብዚ መፂኢኻ ኢንጅነር ሃፍታይ?

ኢንጅነር ሃፍታይ፡- መጀመርታ ኣብ ኤም ኣይ ቲ ናይ ኤለክትሪካል ኢንጅነሪንግ ሓላፊ እዩ ነይረ። ሽው እቲ ፕሮጀክት ንደገ እንተሂብናዮ ከይድንጊ ኢልና በዓልቲ ንቲ ኤለክትሮ ሜካኒካል ስርሖ ንሰርሖ ነይርና። ናይ

ግድን ኣብ 2 ወርሒ ከውዳእ ኣለዎ ተባሂሉ፤ ምኽንያቱ እቲ ኣገዳ ተመሪቱ ምስተን ዝኸፈታ ፕሮጀክቲታት ክቀላጠፍ ተባሂሉ ቀልጥፉ ተባሂልና፤ ድሕሪኡ ኣነ ኤሌክትሪካል ኢንጅነር ኮይነ ፍስሃ ወልዳይ እውን ካብ ኮሚኒከሽን ኢንጅነር ኮይኑ 5ይ ዓመት ተመሃሮ ሒዝና ባዕልና ስፖርቫይዝ እናገበርናዮም ጠቅላላ ናይቲ ሎባራቶሪ ኤሌክትሮሜካኒካል ስርሑ ንሕና ኢና ሰራሕናዮ፤ ኣብዙይ እነሓደርና ለይትን ቀትርን ሰራሕና ድማ ኣብ 23 መዓልቲ ወዲእናዮ። እዙይ እቲ ዝላዕል ዕውት ስራሕ ዝተሰርሐሉ እዩ ዓብዩ ዓቕሚ እውን ተፈጠርሉ እዩ።

ስለዚ ኣነ ናብዚ ትካል እዙይ ክመፅእ ከለኹ እቲ መሰረቱ እዙይ እዩ። ካብ ኤም ኣይ ቲ ብዝውውር እየ መገኛ። ኣብ 2004 ዓም እየ መገኛ። እቲ ስራሕ ሞያ ይደሊ እዩ፤ ሙብዛሕትኦም መሸናት ሰንሲቲቭ እዮም ሞያ የድልዮም እዩ። እቲ ስርሓና ክትሪኦ ከለኹ ብዙሕ ውፅኢት ኢና እናመዘገብና መገኛና። ኣብ 2006 ዓም ናብ 25 ሚልዮን ፈልሲ ኢና ኣምሪትና፤ በዙይ ድማ ካብ ኣፍሪካ ቀዳሞት ኮይና። ምኽንያቱ እቲ ዝዓበየ ኣብ ደቡብ ኣፍሪካ ዘሎ ብዓመት 18 ሚልዮን እዩ ዘምርት ንሕና ግን ብዓመት 25 ሚልዮን ንምምራት ክኢልና። ካብ ህንደን ኩባን ቂልና ንሕና ኢና ንስራዕ። ክሳብ ሐዚ ኣብ 4 ዓመት ውሽጢ ልዕሊ 65 ሚልዮን ኣገዳ እዩ ኣምሪቱ። እዙይ ብዙሕ ዝተዘረበሉ ኣይኮነን፤ ንምንታይ ንሕና ብቻ ንስራሕ እምበር ድሓን ኢልና ናብ ስራሕና ስለ ዘድሃብና እዩ ። ካብ ኩሎም ክልላትን ጎረቤታትን ድማ እንዳመፁ ተሞኩሮ ይወስዱ ኣለው ካባና። ስለዚ እቲ ናይ ባዮቴክኖሎጂ ብብራራዊ ረብሓ እውን ሓደ ዓብዩ እሴት ወሲኹ እዩ እዚ ትካል እዙይ። ሐዚ እዚ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል ዓብዩ ቤንቸ ማርክ እዩ ኮይኑ ዘሎ።

ኣብዚ ዓዲ ዘለዉ መራሕቲ መለስ እውን ብሂወት እንደሃለዉ ሓዊሱ፤ ቀዳማይ ሚንስተር ሃይለማርያም፣ ኣፈጉባኤ ኣባዱላ፣ ናይ ሸርሻ ሚንስተር፣ ናይ ማዕድን፣ ቴክኖሎጂ ወዘተ ሚንስትራት መገኛም ሪኦም እዮም። ናይ ኩለን ክልላት እውን ከምኡ።

እዚ ትካል ብሓሳብ ደረጃ ዘመንጨዎን ካብ ምምስራት ክሳብ ሐዚ ዝመርሖን ድማ ኣቶ ተክለወኒ ኣሰፋ እዩ። ኣቶ ተክለወይኒ ዋላ እቲ ቴክኒካል ነገራቱ ብደንቢ እዩ ዝፈልጦ ንዚ ትካል ተኸታቲሉ እዩ ብኣግባቡ ዝመርሖ ንቅድሚት እውን ብዙሕ ትልሚታት እዩ ዘለዎ። ስለዚ እዚ ትካል ዓብዩ ዓቕሚ ቴክኖሎጂ ዝወነነ መርኣዩ እዩ ክበሃል ይከኣል።

ውራይና፡- ከምዙይ ዝበለ ትካል ኣሎ ዶ ኣብዚ ዓዲ?

ኢንጅነር ሃፍታይ፡- ክሳብ ሐዚ ኣብ 4 ዓመት ውሽጢ ልዕሊ 65 ሚልዮን ኣገዳ እዩ ኣምሪቱ። ኣብ ኢትዮጵያ ከምዙይ ዝበለ የለን። ዝተፈላለዩ ናይ መርምር ማእኸላት ኣለዎ፤ ንምርኣዩ ኢሊን ዘምርታ ኣለዎ። ብኮመርሻል ደረጃ ግን እዙይ እዩ ዘሎ፤ ብድፍረት ኢና ጀሚርናዮ ኣይከኣልን እናተበሃለ ኢና ዋላ እናወደቐና ንመሃረላ ኢልና ጀሚርናዮ ኣብዚ በጊሕና ዘለና። በዙይ ብዙሕ ፍሉጣት ዝኾኑ ህንዲ እዮም። ኣዳቂሎም እውን ሓደሽቲ

ዘርአታት እናረከቡ እየም። ንሕና እውን ከምኡ ክልተ ሰለስተ ተኸሊ ኣዳቕልካ ፅቡቕ ምህርቲ ዝህብ ዘርኡ ምምራት ክንከደሉ ኢና።

ውራይና፡- ኣብተን ዋና ስራሕቲ ባዮቴክኖሎጂ ኢልካ ዘቐመጥካዮ ብቐንዱ ናይ ተኸሊ ኮይኒ ግን እንስሳ እውን ዝብል ኣለዎ እሞ እሰቲ ንሱ ኣረደኣና?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- እቲ ናይ እንስሳ ዝብል ንሕና ብዙሕ ኣይንኸደሉን ኢና። ምክንያቱ ናይ መቐለ ዩኒቨርስቲ ቨትረነሪ ኮለጅ በዚ መዳይ ፅቡቕ ከይዱ ስለ ዘሎ ንሱ ይኣክል እዩ ኢልና ኣለና። ኣብቲ ናይ ፕላንት ግን ሓዲሽ ዘርኢ ክሳብ ምምራት ክንከደሉ ኢና። ኣዙይ ታይ ማለት እዩ ድርቂ ዝፃወር፣ ኣብ ሓፂር ግዜ ምህርቲ ዝህብ፣ ብዙሕ ምህርቲ ዝህብ ብሓፈሻ ኢንቫይርመንት ተፃዊሩ ምህርቲ ክህብ ዝኸእል ተኸሊ፣ ኩሉ ግዜ ልምሉም ክኸውን ዝኸእል ተኸሊ ምፍጣር ይከኣል እዩ፤ ኣብ እስራኤል ተተግቢሩ እዩ። ዝተፈላለዩ ተክልታት ኣዳቕልካ ሓዲሽ ተክሊ ፅቡቕ ምህርቲ ዝህብ ሓዲሽ ፋንክሽን ዘለዎ ተኸሊ ክፍጠር ይከኣል እዩ። ኣብዚ ባዮቴክኖሎጂ ጎዳኢን ጠቓሚን ተክሊ ምምራት ይከኣል እዩ። ናትና ስራሕ ጠቓሚ ተክሊ ምምራት እዩ።

ውራይና፡- ሓዚ ኣብ ትግራይ ካብ ኣላመጣ ክሳብ ሓምራ፤ ካብ መረብ ክሳብ ኣብበርገላ... ምኹሉ ኩነታት ኣየር ተፃዊሩ ረብሓ ዝህብ፤ ዝብላዕ፣ ዝስተ፣ ንፅላል ዝጠቅም፣ ንእንስሳ ዝኾን.. ተክሊ ኣብ ምፍራይ ዝኸድክም ታይ ኣሎ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- ረኤይኻ ዋና ዕላማ ናይዚ ትካል ኣዘም ዝበልካዮም እዮም። ብመሰረቱ ናይ ምግብ ውሕስነትን ኣግሮፕሮሰሲንግን ፍሉይ ዞባ ኣሕምልትን ፍራምረን ኣብ ትግራይ ክህሊ እዩ። ክህሊ እንተኾይኑ ሰለስተ ነገራት ምርዳእ የድሊ። ማለት ሳይነስ መሰረት ተገይሩ ክስረሓሎም ዝግባእ ሰለስተ ነገራት ኣለው። ሓደ ናይ ሓመድ ዓይነት፤ ካብ ሓመራ ክሳብ ኣላመጣ ኣብየናይ ከባቢ እንታይ ሓመድ እኒህ ኢልካ ምፅናዕ የድሊ። ካልኣይ ኩነታት ኣየሩ ኸ እንታይ እዩ ክፍለጥ ኣለዎ። እዚኣም ክልቲኣም ምስተፀንዑ ንዚ ኩነታት ዝፃወር ተፃዊሩ ዝለዓለ ምህርቲ ዝህብ ረብሓ ዘለዎ ተክሊ ኣየናይ እዩ ዝብል ድማ ትመራመር። ስለዚ ናትና ስራሕ ኣብዛ ሳለሰይቲ ይመፅእ ኣሎ ማለት እዩ። እዚኣም ሰለስቲኣም ብሓባር ክኸዱ ዘለዎም እዮም። እዚኣም ሰለስቲኣም ክስርሑ ብምግባር ኣብ ትግራይ ፍሉይ ናይ ፍራምረ ዞባ ምፍጣር ይከኣል ይግባእ እውን። ስለዚ ንሕና ተሞኩሮ ኣለና፤ ኣብየናይ ከባቢ ኣየናይ ተክሊ ከም ዝስማዕማዕ ተሞኩሮ ኣለና።

ካልእ ሕርሻ ነሰጋግር ኢና ንብል ዘለና ናብ ኣግሮኢ ንዳስትሪ። መክንያት ዘበናዊ ሕርሻ ካብ ምግባር ካሊ እ መማረፂ ስለ ዘይብልና። ብቲ ዘሎ ካብ ኢድ ናብ ኣፍ ዝኾነ ባህላዊ ሕርሻ ምቕፃል ስለ ዘይንኸእል። ብምንታይ ኢና ዘበናዊ ንግብሮ? እዩ እቲ ሕቶ፤ እንታይ እዩም እቶም መሰረታዊ እታውታት ወይ ረቕቕታት ብተግባር ናብ ዘበናዊ ሕርሻ ንምስግጋር? ኢልካ ምርኣይ፤ ከም እስራኤል መግባር ይከኣል ዶ ኣብ ትግራይ እንተይልካ እወ እዩ። ኣብ ኣተሓሳስባኻን ድልውነትካን እዩ ዝምርኮስ ንኸከኣልን ዘይከከኣልን። እቶም መሰረታዊ ረቕቕታት እንትንርኢ ሓደ ናይ ማይ ኣጠቓቕማና ዘበናዊ ክኸውን ኣለዎ። ስቕ ኢልካ ጀሪካ

መሊኢኸካ አይኮንካን ንተክሊ ተስቲ፤ እታ ተክሊ እዚአ ካብ እትባቋል ጀሚራ ክሳብ ምህርቲ እትህበካ ክንደይ ማይ ትደሊ ዝብል ክትፍለጥ ኣለዎ። ሳይነስ መሰረት ዝገበረ ፍልጠት የድለየካ፤ ኣብዚ ጠብጠብታ ማይ ከም ሓደ መማረቂ ትጥቀም። ካልኣይ ኣግሮ ከሚካል የድልዮኻ፤ ባዮፈልቲላይዘር፣ ፐሳይሰደስ የድልዮኻ። ሳልሳይ እዚ ናትና ስራሕ ባዮቴክኖሎጂ ይመፅእ። ፅሩይ ዝለዓለ ምህርቲ ዝህብ ተክሊ ይመፅእ። ብራብዓይ ደረጃ ሕርሻ ሳይነስ ዝገበ ማናጅመንት የድልዮ። ኣርባዕቲአም ኣዚአም ኣሳኒኸ ብሓደ ዓይነት ቅልጣፋ ክኸዱ እንተገይረካ ሕርሻ ምስግጋር ቀረባ ይኸውን። እዚአም ግን ሓዚ ነኒቦይኖም እዮም ዘለው። ኣብዙይ ዝናብብ ሳይነስ መሰረት ዝገበሮ ፈጠራዊ ስራሕ ኣዩ ክስራሕ ዘለዎ።DSCN0038

ናብ ኢስራኤል ክመፀካ፤ ኣራራ ዝበሃል ምድረ በዳ ኣላ ኣብ ኢስራኤል፤ ሓመድ የለን እንተበልና ይሕሽ ሓሸዎ እዩ፤ ኣብኡ ግን ገነት እዮም ሰሪሖም ክበሃል ይከኣል። 60% ንወፃኢ እትሰዶ ፍራምረ ካብ ምድረበዳ እያ እተምርቶ ኢስራኤል፤ ናይ ኣውሮፓ 60% ንሳ እያ እትሸፍኖ። ከመይ ኢሉ እዙይ ክኸውን ኪኢሉ? ኢልካ ምሕታት የድሊ። ሓደ መልዕሊኡ ፍልጠት እዩ፤ ሳይነስ እዩ። ተክሊ ኣብ ሓመድ እዩ ዝበቁል፤ ከመይ ገይሮም ድኣ ኣብ ሓሸዎ የፍርይዎ እንተይልካ እቲ ተክሊ ካብ ሓመድ ክትረክባ ዝነበረት ንጥረ ነገር ብከሚካል ተኪእኻ እቲ ቦታ ጥራይ ጠጠው መበሊ ትጥቀሙሉ ኣለኻ ማለት እዩ። ኣብ ኢድካ እውን ሓዝካ ብሱራ ክትረክቦ ዝነበረት ብከሚካል እንተስቲኻዎ ምህርቲ ትበካ እያ ማለት እዩ። ናብ ትግራይ እንተመፃኢኻ ገና ልሙዕ መሬት እዩ ዘሎ ገና ኣይተጠቀምናሉን። ኣብ ትግራይ ፍራምረ እንተዝፍረ እቲ ዝጠዓመ እዩ ክኸውን ዝክእል። ምኽንያቱ ኢኮሎጂካሊ ብጣዕሚ ምቸው እዩ። ሓዚ ኣብ ሓምራ ኣግሮፕሮሰሲንግ ኢንዱስትሪ ፓርክ ክስራሕ እዩ ተባሂሉ እኒህ ንዙይ ቀዲሙ እዩ ክስረሐሉ ነይርዎ ከም ክልል። ኣብ ኢስራኤል 1.5 ኪሎሜትር ተኳዲቱ እዩ ብጣዕሚ ጨዋማ ማይ ዝውፅእ ዝወፅእ፤ እዙይ ተጫሪዮ እዩ ንቲ ተክሊ ዝኸን። ኣባና 120 ሜትሮ እንተኸደ 180 ሜትሮ ኣሎ፤ ስለዚ ናይ ከርስ ምድሪ ማይና እውን ኣኒህ እዩ ሳይነስን ቴክኖሎጂን ምሕጋዝ እዩ ዝደሊ። ትግራይ ቀልጢፍና መርኣያ ገይርና ክንሃንፃ እንተኾይና ብኣይሲቲ፣ ብኤሌክትሮኒክስ፣ ብማንፋክቸሪን፣ ብኣግሮፕሮሰሲንግ...ብሳይነስን ቴክኖሎጂን ዝተኾሰሶ ትውልዲ ምፍጣር እዩ እሞ ንሕሰበሉ። እዚ ናትና ትካል ሓደ ዓብዩ እታወት ዝኸውን እዩ።

ውራይና፡- ኣነ ግን ዘይርደኣኒ ዘሎ፤ ምናልባት ናይ ኣብዚ ዘርፊ ሞያ ዘይብሉ ሰብ ኩሉ ሕቶ እውን ክኸውን ዝክእል... እቲ ፈልሲ ናይ ኣገዳ ኣብዙይ ኣዚ ቴክኖሎጂ ካብ ምጥቃም ንምንታይ ኣብ ባዕሉ ኣብቲ ናይ ሕርሻ ቦታ ዘርኢኻ ክዓቢ ብምግባር ክባዛሕ ዘይተኸኣለ? ኣብ ካልዕኣት ትክልታት እውን ከምኣ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- ልክዕ እዩ ክልዓል ዝኸኣል ሕቶ እዩ። ንቶም ፋብሪካታት ሸኮር ዘድሊ ፅሩይ ካብ ሕማም ነፃ ዝኮነ ብዙሕ ምህርቲ ክህብ ዝክእል ኣብ ሓፂር ግዜ ዝበፀሕ እዩ ተደልዮ እዙይ ድማ ቦቲ ዝበልካዮ ክመፅእ ኣይክእል። ሓዚ ኣገዳ ብባህሪ እቲ ጉንዳ ኢኻ ቆሪፅካ እትቀብሪ እሞ ዘበቁል፤ ብዚ ምንገዲ ድማ እቲ ውፅኢት ምርካብ ኣይከኣልን። ሓደ ነዊሕ ዝዜ ኣዩ ዝውሰደሉ፣ ኩሉ እውን ብፅሬት ጥዑይ ኮይኑ ብዙሕ ምህርቲ ክህብ ኣየከእልን። ስለዚ ብመፅኛዕቲ ተረጋግጧ እዩ ናብዚ ተኣትዮ። ካብ እኒ ብራዚል ተሞኩሮ ተወሲዱ እዩ ብጣዕሚ መትረፋይ ምኽኑ ተራእዮ ተኣትዮ። ኢትዮጵያ ኣኮ ክሳብ ሓዚ ብኣሸሓት ቶናት ኢያ ኢምፖርት ትገብር ዘላ። እዙይ ድማ ኣቐዲማ ናብዚ ስለ ዘይኣተወት እያ። ብባህላዊ ኣተኸክላ ክንፈትሐ ኣይንክእልን ቀልጢፍና። ንሕና ሓዚ ንኒ ተንዳህ ልዕሊ 97% ኢና ብዝላዓለ ብቅዓት ኣቐሪብና ዓብዩ

ውፅኢት እዩ። ዝተወሰነ ኣገዳ እንዲና ካብ ኩባ ነምፅእ ኣዚኡን ብሚልዮናት ክባዛሓ ተኾይነን መን የባዝሐነ?
በዚ ተክኖሎጂ እዩን ክባዝሓ ዘክእላ። ብዚ ቴክኖሎጂ ዝተመረተ ናብ ፋብሪካ ክኣቱ ካብ ዓመት ክሳብ ዓመትን
ክልተ ወርሕን ይወስደሉ ብባህላዊ ዝተመረተ ካብ ዓመትን ሸሞንተ ወርሕን ክሳብ ክልተ ዓመትን ክልተ
ወርሕን ይወስደሉ። ኣብ ምህርቲ እውን ፅልዎ ኣለዎ። እዙይ ብተግባር ተመስኪሪሉ እዩ።

ውራይና፡- ኣቲ ዝባዛሕ ዘሎ ተክሊ ካብ ፍረ ድዩ? ካብ ጉንዲ ወይ ካብ ቆፅሊ ካብ ሱር? ካብይ እዩ ዝውሰድ
ወይ ዝመፅእ? ኣብ ዓድና ብተለምዶ ሙብዛሕቲኡም ተክልታት ካብ ፍረ እዮም ዝባዝሑ፤ ገለ ድማ ኣለዉ
ቆሪካ ተኼልካዮም ዝባዝሑ። ስለዚ ንስኹም ከመይ ኢኹም ትገብሩ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- ፅቡቕ! ሐዚ ናይ ኣገዳ፣ ሙዝ፣ ቡና ንውሰድ እም። ሐዚ ኣገዳ ካብ ጉንዳ ኮይና ካብታ
ውሽጣ ዘላ ካብ ቫይረስ ነፃ ዘኾነት እና ንወስድ። ሙዝ እውን ተመሳሳሊ እዩ። እቲ እንወስዲ ግን ካብ ቫይረስ
ነፃ ዝኾነ እዩ እዚኡ ወሲድና ኢና ብሚልዮናት ነባዝሑ። ቡና ድማ ካብ ቆፅሉ ኢና ንወስድ። ሓደ መመዘኒና
እቲ ካብ ቫይረስ ነፃ ዘኾነ ክፋል ምምራፅ ኣዩ፤ እምበር ካብ ድላይካ እንተወሰድካ ይባዛሕ ኣዩ በዚ
ቴክኖሎጂ። ከምቲ ናይቲ ቴክኖሎጂ ናይ ምብዛሕ ባህሪ ይውሰኖ እዩ።

ውራይና፡- በዚ ዘፈር እዙይ ዝመሃሩ ተመሃሮ ብተግባር ኣባኹም ከመሃሩ ዕድል ትህቡ ዶ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- እወ! ብመሰረቱ እንታይ እዩ እዚ ቴክኖሎጂ ከምቲ ቅድም ኢልና ዝገለፅናዮ ሓዱሽ
እዩ። ብክልሰሓሳብ/ቲኦሪ እምበር ብተግባር ቅድሚ ሐዚ ኣይነበረን። ሐዚ እዚ ትካል እዙይ ብተግባር ሰሪሑ
ብምርኣዩ ናይ መቐለ ዩኒቨርስቲ፣ ናይ ማይጨው ሕርሻ ኮለጅ፣ ናይ ውቕሮ ኮሌጅ ተግባራ መፅናዕቲኡም ወይ
ካላ ናይ MSc ተመሃሮ ተግባራዊ ምርምሮም ብነፃ ኣባና እዮም ዝሰርሑ። እዚ ትካል 24 ሰዓት እውን
ዝሰርሕ ስለ ዝኾነ መደቀሲ እውን ኣለዎ ስለዚ ምሉእ ለይቲ እውን ኣብዙይ ከፅንዑ ይክእሉ እዮም። ብጣዕሚ
ቅልጡፍ ኢንቴርኔት ኣገልግሎት እውን ብነፃ ንፈቕደሎም ኢና። ስለዚ ምስ ዩኒቨርስቲታት ይኹን ምስ ሕርሻ
ምርምር ፅቡቕ ዝኾነ ዝምድና እዩ ዘለና። ማእኸል ልህቀት ምዃን እዩ ሓደ ስራሕና።

ውራይና፡- እዚ ትካል ከም ናይ ህዘቢ ትካል ህዝባዊ ስራሕቲ ንምስራሕ ዕላማ ዘለዎ እዩ፤ ከም መጠን
መትረፋይ ትካል ድማ ትርፊ ዝረክበሉ ስራሕ ይሰርሑ። በዚ መሰረት ኣብ ዝቐፅሉ ዓማዊቲ ትርፊ ይርከቡሉ
ኣይርከቡሉ ንህዝቢ ትግራይ ኢሉ ክሰርሑ ዝሓሰበን፤ ትርፊ ንምርካብ ዝተለሞም ናይ ቢዝነስ ትልምታትን
እንተገለፅካለይ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- ፅቡቕ! ከምቲ ዝነገርኩኻ እዚ ትካል ኣዙይ ሓደ ዕላምኡ ናይ (እዚ ትካል እዙይ ናይ
ህዝቢ ትካል እዩ ማረት እዩ ኣጣይሽዎ፤ ስቕ ኢሉ ንቢዝነስ ኣይኮነን ተጣይሺ። ዋና ዕላምኡ ንቲ ሕርሻ ናብ

ዘበናዊ አግሮ ፕሮሰሲን ኢንዱስትሪ ምስግጋር እዩ። ዋላ እንተዘይትረፈ እውን ብምርምር እንዳቀፀለ ንሓርስታይ ትግራይ እሴት ዝውስኽ ኣቅርቦት ዘቕርብ ትካል እዩ። ኣጣይሽኡ ሓላፍነቱ ዝተወሰነ ትካል እዩ፤ ከነግድ ዝኸለል እዩ። ግን ካብ ካሊኦ ፍልዩ ዘብሎ ሓድ ዓብዩ ነገር እቲ ዝበልናዮ እኒህ። ሓዚ ብዋናነት ሒዝዎ ዘሎ ማረት እዩ ግን ብቐፃሊ መንግስቲ ትግራይ ይኹን መቐለ ይኒቨርስቲ ምሳና ክሰርሑ እዮም ብዋናነት። ....

ውራይና፡- ኣብቲ ዋንነት ግን ቅሩብ ትንክፍ ትንክፍ ዘበልካዮ ብደንቢ ግልፂ ገይርካ እንተተቐርቦ? ብዙሕ ግዜ ኣብ ከምዙይ ዝበለ ናይ ህዝቢ ትካል ህዝቢ ከመይ እዩ ዝውንን ዝብል መካትዒ ስለ ዝኾነ ብሕጊ ይኹን ብትሕዝቶ እዚ ትካል መን እዩ ዝውንኖ?

ኢንጂነር ሃፍታይ፡- ሓዚ እንታይ መሲሉካ... ኣዚ ትካል እዙይ መበገሲኡ ናይ ማረት እዩ። ናብዚ ደረጃ እዙይ ክዓቢ ዝገበሮ ናይ ሸኮር ኮርፖሬሽን ፕሮጀክት እዩ። እቲ ናይ ሸኮር ኮርፖሬሽን ኢና ሰሪሕና መሊሰና ወንናዮ ዘለና፤ ክንውንኖ ከለና እቲ መበገሲኡ ይኹን እቲ መሬቱ ይኹን ናይ ማረት እዩ ስለዚ ዓርሱ ክኢሉ ንክክይድ ዓቕሚ ክፈጥር ኣለዎ ምስተበሃለ ማረትን ተከዘ ማይ ኳዕትን ኮይኖም ብP.L.C መልክዕ ትግራይ ባዮቴክኖሎጂ ማእኸል ብዝብል ኣጣይሸሞ። ተከዜ ናይ ህዝቢ ትካል እዩ፤ ማረት ድማ ከም መጠን ገባሪ ሰናይ ትካል እቶት ከምፀአሉ ዝኸለል ስራሕ ክሰርሕ በቲ ሓዲሽ ኣዋጅ ስለ ዝፍቀድ ብክሊቲኦም ሸም ክጣየሽ ተገይሩ ኣሎ። ንህዝቢ ዘገልግል ናይ ህዝቢ ትካል ኮይኑ ግን ንቲ ዝህቦ ግልጋሎት ዝኸውን እቶት ድማ ክረክብ ስለ ዘለዎ ከም መትረፋይ ትካል ኮይኑ ተጣይሹ ኣሎ። እንህቦ ግልጋሎት ግን ብትሑት ዋጋ ክኸውን ንገብሮ። ንኣብነት ሓዚ ሓንቲ ሙዝ ኣብ ደገ 30... 40 ቅርሺ እዩ፤ ንሕና ግን ንሓደ ሓረስታይ ብ12 ቅርሺ ንህቦ። እተ ናትና ሓደ ሓንዝ እዙይ እዩ። እቲ ትካል ክቐፅል ስለ ዘለዎ ግን ንቲ ትካል በገንዘብ ክረብሕዎ ተባሂሎም ዝተሓሰቡ ፕሮክቲታት ካብቲ ናይ ተክሊ ምምራት ውፅእ ዝበለ ኣብ ክልተ ዓቢይቲ ስራሕቲ ክንሰርሕ ንንቀሳቐስ ኣለና። ካብዚኦም እንረኽቦ እቶት ድማ ኣብ ምርምር ክነውዕሎ ኢና። ተመራሚሩ ድማ ንቲ ሓረስታይ ብተመጣጣኒ ዋጋ ኣኹል ቀረብ ምቕራብ እዩ። ማረት እውን ብዙይ ብዘይትርፊ ብዙሕ ስራሕ ሰሪሑ እዩ በጀት እንዳበጀተ ማለት እዩ። ኣብ ናይ ትግራይ ናይ ሕርሻ ስግግር ዝላዕለ ግደ ክህልወና እዩ ዋና ስራሕና።

ናትና ደንበኛታት ወይ ዐማዊል መንግስቲ፣ ሓረስቶት፣ ኢንቨስተራት (ኣብ ሕርሻ ዝተዋፈሩ) ወዘተ እዮም።